

SANCAKBEYİ HASLARININ ÖGELERİ (1480-1540)

PROF. DR. METİN KUNT

SABANCI ÜNİVERSİTESİ SANAT VE SOSYAL BİLİMLER FAKÜLTESİ / TÜRKİYE

Giriş

Gaygın olarak tımar adı ile bilinen Osmanlı "dirlik" sisteminde öteden beri dirlikleri gelirlerine göre sınıflandırma ile yetinilir. Böyle bir sınıflandırma, yani 20.000 akçeye kadar geliri olan dirliklere tımar, 100.000 akçeye kadar olanlara zeamet, ve daha yüksek gelirlerine has deyip bırakmak eksik olur. Zaten böyle kesin hadlere dayalı bir sınıflandırma ancak onaltıncı yüzyıl ortalarında söz konusu olabilir; daha önce 20.000 akçeden az gelirli zeametlere ya da 100.000 akçeden az gelirli haslara rastlamak mümkün. Ayrıca, sadece gelir seviyesine göre yapılan sayısal bir sınıflandırma dirlik sisteminin temel bazı özelliklerinin gözden kaçmasına neden olabilir. Dirlikte verilen gelir düzeyi yükseldikçe gelirlerin toplandığı birimler de kendiliğinden daha büyük yerleşim birimlerini içerir. Bu anlamda tımarlı sipahi köy düzeyinde temsil eder siyasal gücü, zeametli zaim ya da subaşı ise kasabalarda görev yapar; bu durumun istisnaları olduğu belli, ama maksadım genelde hedeflenen amaca işaret etmek. Has düzeyindeki dirliklerde ise gelir kaynağı ile görev yeri arasındaki ilişki ortadan kaybolur; has miktarı sancak topraklarında dağılmış çeşitli kaynaklardan oluşturulur. Yani tımarlıların tımarında, subaşının da zeametinin belibaşlı kasabasında oturması ve görev yapması beklenir ama görevi karşılığında kendisine has ayrılan yüksek rütbeli yöneticinin durumu değişiktir. Böyle bir yöneticinin siyasal otoritesi hem has kaynaklarının ötesindedir, hem de hassını oluşturan birimlerin ister istemez dağılık olması dolayısıyla görevini yaptığı bölgenin her tarafına eşit dağılmaz siyasal gücü. Tabii sancakbeyi de sancağının en önemli şehrinde bulunur, ama bazen o şehirde bile siyasal gücü kısıtlanmıştır, eğer o şehir gelirlerinin bazı kalemleri padişah hassına (havass-ı humayuna) katılacak kadar önemli görülürse.

Bu yoğun giriş paragrafında saptadığımız konular bu makalenin özeti sayılabilir. Şimdi sancakbeylerinin durumlarına daha yakından bakarak bu başlıkları biraz açmaya çalışalım. Tımar ve zeamet sadece dirlik olarak değil aynı zamanda birer yönetim birimi kabul edilebilirler, ona karşı sancak ise yönetim birimi olmakla beraber sancakbeyinin hassı, yani dirliği sancağının toplam gelirlerinin ancak bazı parçalarından oluşur. Sancağında kendi hasına dahil gelir kaynakları üzerinde doğrudan siyasal gücü temsil ettiği halde hassı dışında sancağının diğer yöreleri üzerinde ancak dolaylı bir otoriteden söz edebiliriz. Sancakbeyi hassı öğelerinin incelenmesi, siyasal gücün taşra görevlilerine ve halkına nasıl, ne derecede ulaştığını saptamak bakımından önemli.

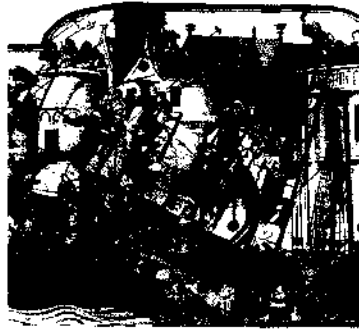
SANCAK HASILI

Sancaklarda genellikle sancakbeyine ayrılmış gelirler var ki bu gelirler sancakbeyinin hassını oluşturuyor. Sancakbeyi kim olursa olsun o sancağın sancakbeyi hassını alır. Her sancağın belli bir sancakbeyi hassı olduğunu gösteren ifadeleri yayınlanmış sancak çalışmalarında görebiliyoruz. Fakat bu aynı sancağın değişik sancakbeylerine hep aynı miktarda hasla verildiği demek değil. Bir sancak, oraya tayin olunan beyin kendi hakkettiği miktarda has ile tevcih ediliyor.

Bu durumu örneklemek için BOA MAD 17.893 sayılı ve 892-4/1487-89 tarihli Anadolu Ruzname defterinde Kayseri sancağının değişik kişilere verilmesindeki değişikliklere bakalım:

1. Sahife 26: 20 Zilkade 892'de Hızır Paşa oğlu Kasım Bey'e 405.881 akçe ile (hasha-ı İiva 250.575 + mülhakat).

2. S. 26: Çok kısa bir süre sonra Kayseri sancağı Eminoğlu Mehmet Bey'e verilmiş. Has miktarı belirtilmiyor.

Kale kuşatması

3. S. 46: Gene çok kısa bir süre sonra, Mehmet Bey ma'lul olduğundan 23 Zilhicce 892'de Şehzade Sultan Ahmet'in lalası Sinan Bey'e verilmiş (hasıl-ı liva 250.575 + mülhakat ile 372.335 akçelik hasla).

4. S.176: 1 Zilkade 893'te Mansuroğlu Mahmut Bey'e 400.000 akçe hasla.

5. S. 248: 29 Muharrem 894'te Mihaloğlu İskender Bey'e 400.000 ile.

Bu gibi örnekleri hem bütün dirliklerin tevcihindeki değişikliklerin işlendiği ruzname defterlerinde, hem de sancak tevcihlerinin işlendiği defterlerde oldukça sık görebiliyoruz. Şunu da belirtmeli, aynı sancakbeyi bir sancakta bulunduğu süre içinde terakkiye hak kazanırsa hassına eklemeler yapılıyor ve tabii has miktarı değişmiş oluyor.

Yukarıdaki örnekte aynı sancağın değişik beylere değişik has miktarı ile verilmesinin yanısıra dikkati çeken bir nokta daha var. Kayseri sancağında sancağın hası 250.575 akçe olarak belirtiliyor. Tayin edilen sancakbeyleri daha fazla hassa müstahak olduğundan bu sancak hasılına eklemeler yapılmış. Fakat Kayseri'de genelde sancakbeyi gelirinin 250.575 akçe olduğu anlaşılıyor.

Sancakbeyinin düzenli gelir kaynakları, yani bir sancakta normal olarak sancakbeyine ayrılan ve "sancak hasılı" denilen gelirler sancakbeyinin siyasal gücünün belirlenmesinde esas olan bölümdür. Sancak hasılı denilen gelirler ne gibi gelirlerden oluşuyor? Bir sancaktan diğerine "sancak hasılı" başlığı altında toplanan gelir kalemlerinde nitelik bakımından benzerlik ya da farklılık ne dereceye kadar söz konusu? Bu yazıda cevabını arayacağımız asıl sorular bunlar.

SANCAK HASILININ ÖGELERİ

Sancak hasılı sayılabilecek gelirlerin nitelikleri kaynaklarda belirtilmemiş; bu soruyu icmal tahrir defterlerinde ya da ruznamelerde Rumeli ve Anadolu'da tafsilî sancakbeyi hasları dökümlerini inceleyerek cevaplayabiliriz. Böyle dökümlerde haslara katılan öğeleri değişik gruplarda ele alabiliriz. Bir gruba sancak içindeki şehir ve kasaba merkezlerinden (belgelerdeki deyimle "nefs-i şeh"den) toplanan vergiler konmalı. Diğer bir grupta ise "niyabet" gibi sancakbeyinin bütün sancaktan topladığı vergiler ele alınmalı. "Nefs-i şeh" ile bütün sancaktan toplanan genel vergilerin niteliğine daha sonra daha yakından eğileceğiz; şimdilik sadece bu gibi vergilerin has toplamı içindeki oranlarını saptamağa çalışalım.

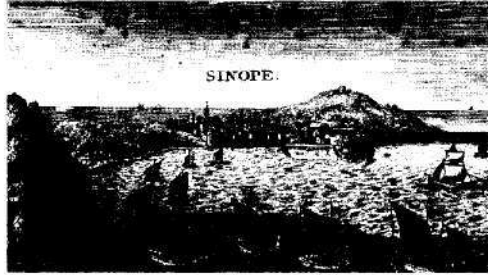
Nisbeten büyük merkezlerden alınan ve bütün sancağa şamil vergiler dışında köy, mezraa, aşiret (cemaat) ve çiftliklerden toplanan vergiler de haslara dahil oluyor. Bu gibi vergileri de üç grupta ele almalı. Hasılatı 20.000 akçeden fazla ve 10.000-20.000 akça arasında

olan kırsal kesim vergileri ilk iki grubu oluşturuyor. Vergisi 10.000 akçeden az köyler, mezraalar ve cemaatler ise üçüncü bir grup.

Rumeli'de 22, Anadolu'da 16 sancak has gelirlerini inceleyerek yaptığım bu sınıflandırmaya daha yakından eğilelim.

Kaynaklarımız arasında, hatta aynı tip kaynaklarda verilerin sunulduğu farklı olabiliyor. Çoğu sancakta merkezlerden ve genel olarak bütün sancaktan alınan vergiler ayrı ayrı belirtildiği halde bazılarında bu kalemler birleştirilmiştir. Hatta aynı sancak için, aynı kaynaktan bazı şehirlerin merkez gelirleri ve bölgesinden (bütün kaza ya da nahiyeden) toplanan genel vergiler ayrı ayrı, diğer bazı şehirler için ise şehir geliri ile bölgeden toplanan niyabet birlikte veriliyor. Kırsal vergilerin belirlenmesinde de kaynaktan kaynağa değişiklikler görülebiliyor. Çoğu has dökümünde köylerin vergi hasılatı her köy için ayrı ayrı belirtilse de diğer bazı kaynaklarda belirlenen birim köy değil de bir ya da birden fazla köyden oluşan bir tımar olabiliyor.

Kaynaklardaki bu farklılaşmadan dolayı sancaktan

Sinop, (Voyage into the Levant) (M. Tournefort 1718)

sancağa, ya da aynı sancağın değişik tarihlerde tevcihinde doğrudan doğruya, bire bir karşılaştırma imkanı kısıtlanmış oluyor. Verilerin sunulduğu farklılığın ötesinde, ileride göreceğimiz gibi değişik cins vergi hasılatının toplam has içindeki oranı bakımından da sancaklar arasında farklılaşma görülebiliyor. Bu bakımdan bütün sancakları içeren ortalama oranlar hesaplayıp

hepsi için geçerli olacak bir genellemeye gitmek gereksiz, hatta yanıltıcı olacak. Bu yüzden aşağıda sancakları, has gelirlerinin değişik nitelikte öğeleri oranları açısından çeşitli gruplarda ele almak gerekiyor.

Önce belirtelim ki çoğu sancakta şehir merkezlerinden ve bütün sancağa şamil olarak toplanan genel vergiler hasların %60'dan fazlasını oluşturuyor. Rumeli'de Köstendil, Semendire, Silistre, Vidin ve Yanya, Anadolu'da ise Hamid, Kocaeli, Akşehir, Niğde, Aksaray, Kayseri, İçel, ve Antep bu gruba giriyor. Niğbolu, Konya, ve Karesi sancaklarında ise bu oran %80'in üzerine çıkıyor. Bu oranlara, nisbeten büyücek yerleşim birimleri sayılabilecek 10.000 akçeden fazla vergi hasılatı sağlayan köylerin gelirleri de katıldığında, sancağa şamil gelirler ile büyük yerleşim birimlerinden elde edilen gelirler beraber ele alınınca oran %85-90'a ulaşıyor. Has gelirlerinin çok büyük bir bölümü bu şekilde oluşan sancaklar en büyük grub olduğu için bu gibi sancaklara "tipik sancaklar" diyebiliriz.

Teke, Alaiye, Halep gibi bazı sancaklarda ise yukarıda belirttiğimiz oran %40'ın altında kalıyor. Bunun nedeni bu sancaklarda büyük merkez gelirlerinin çoğunlukla padişah hassına dahil edilmesi. Bu gibi sancaklar-

da vergi hasılı 10.000 akçeden fazla büyük köylerin gelirleri sancakbeyi hassına katılarak nispeten büyük yerlerden toplanan gelirlerin oranının çok düşmemesi sağlanıyor. Mesela Alaiye sancağında merkez ve genel vergilerin oranı %24 iken 10.000 akçeden fazla hasıllı köylerin oranı %8'e varan gelirleriyle bu iki oranın toplamı %89'a yükseliyor.

Genellikle Yunan yarımadası ve Arnavutluk bölgesinde toplanan üçüncü bir grup sancakta padişah hassı bulunmamasına rağmen merkezi ve genel vergilerin oranları düşük kalıyor. Avlonya, Prizrin, İlbasan, ve Ağrıboz'un dahil olduğu bu grupta merkezi ve genel vergilerin oranı Karlıeli'nde %17'ye kadar düşüyor, İskenderiye'de (Arnavutluk) ise %42'ye ulaşıyor. Bu altı sancakta İlbasan dışında 10.000 akçeden fazla hasıllı köy gelirlerinin oranı genellikle yüksek sayılabilir.

Nihayet Selanik ve Kırkkilise sancakları tamamen farklı bir durum göstermekte. Bu iki sancakta hassın yarısına yakın bir bölümü (Kırkkilise'de %49, Selanik'te %44) sancak dışından sağlanıyor. Bu durumda çok düşük görünen merkezi ve genel vergi oranları, hassın sadece sancak içi bölümüne oranla gene %50'yi geçiyor. Yeri gelmişken, incelediğimiz sancaklarda sadece beş tanesinde has gelirinin bir kısmı sancak dışı kaynaklardan sağlanıyor; Selanik ve Kırkkilise'den başka bu durumda olan İlbasan, Niğbolu, ve Vidin sancaklarında sancak dışından sağlanan bölüm %10'u çok aşmıyor.

Bu noktada saptayabildiğimiz genel durumu şöyle özetleyebiliriz: sancakbeyi hassının ana bölümü büyük yerleşim merkezlerinden alınan ve bütün sancağa şamil olarak toplanan vergilerden oluşuyor. Sancak içinde havass-ı humayuna ayrılmış gelir kaynakları varsa, ya da

tersine şehirleşme oranı düşük olan yörelerde bu gelirlerin has içindeki oranı da azalıyor.

NEFS-İ ŞEHR" VE "NİYABET

Çoğu has dökümünde şehir merkezi gelirleri toplu bir şekilde bir tek rakkamla ifade ediliyor, ama bazı sancaklarda bu gelirlerin hangi kalemlerden oluştuğu da gösteriliyor.

Kars, genel görünüm. (Russes et Turces La Guerre D'Orient, 1878)

1. Vılçitrin, 892 yılı, Tahrir Defteri 22:

"nefs-i Vılçitrin, hasıl maa bac-ı bazar ve niyabet ve duyun".

2. Semendire, 932 yılı, TD 135:

"nahiyet-i Semendire, bac-ı bazar ve niyabet-i Semendire maa resm-i fiçı ve resm-i arus ve hasıl-ı monopolye ve öşr-ü gallevat ve kovan-ı keferet-yi Semendire ve resm-i dönüm-ü bagat-ı Müslümanan ve çayırta-yı hassa ve dalyan der ab-ı Morava ve resm-i mahi ve resm-i gümrük-ü iskele-yi Semendire"

"bac-ı bazar-ı nefsi Belgrad maa resm-i fiçı ve resm-i arus ve hasıl-ı monopolye ve öşr-ü gallat ve kovan-ı gebre-yi Belgrad ve resm-i dönüm-ü bagat-ı Müslüman'an ve resm-i mahi ve resm-i gümrük-ü iskele-yi Belgrad ... ve mahsul-ü dalyanha der ab-ı Sava ve Tuna"

"nefs-i Niş ve öşr-ü gallat-ı Müslüman'an ve gebran ve ispence ve kıst-ı bac-ı bazar ve panayır ve niyabet-i nefsi Niş ve geçittha der ab-ı Morava maa öşr-ü enhar-ı çeltik ... maa nisf-ı niyabet-i tumarha-yı sipahiyan-ı nahiyet-yi mezbure"

Bu örneklerde şehir merkezi gelirini oluşturan vergi kaynakları beraber vergi hasılı tek bir rakkamla gösterilmiştir. Diğer bazı örneklerde ise her vergi kaynağının hasılı ayrı ayrı gösteriliyor.

1. Alaiye, 927 yılı, TD 107:

Mahsul-ü bac-ı bazar ve niyabet ve bac-ı hava ve öşr-ü gallevat-ı şehir-i Alaiye	6.000
Mahsul-ü ihtisab ve ihzar-ı şehir-i Alaiye	1.500
"aşyab-ı zımmiyan, 6 kıta fi	36 216
"cizye-yi gebran-ı Alaiye	1.000
"mukata-yı semhane ve buzhane	1.000
"resm-i hamr-ı zımmiyan-ı Alaiye	500
"resm-i koru-yu nefsi şehir	200
"resm-i kil-i bazar-ı Alaiye ve Bağlu ve Düşenbe ve Selendi maa Akseki	1.000
Toplam	11.416

2. Karaman, 929 yılı, TD 119:

Nefs-i Konya El-galle	10.000
Öşr-ü bostan maa adet-i mirabi-yi bostan	20.000
Adet-i mirabi-yi bagat-ı şehir-i Konya ez dönüm fi 8	20.000
Bac-ı bazar-ı galle ve resm-i kil	25.000

Bac-ı bazar-ı siyah ve resm-i kapan	20.000
Mukataa-yı bozahane-yi nefsi-i Konya	15.000
Mukataa-yı niyabet-i nefsi-i Konya	1.800
Beytül-mal-ı nefsi-i Konya	5.000
Toplam	156.800

3. Antep, 950 yılı, TD 231

Niyabet-i nefsi-i şehir maa mahsul-ü ser-asesan	17.000
Bac-ı agnam-ı kassaban ve bac-ı ayak	80.000
Resm-i agnam-ı şehirlıyan	2.000
Öşr-ü basatin maa resm-i çift ve resm-i asyab ve gallat ve yonca ve meyve ve resm-i küvvare ve harac-ı kürüm der nefsi-i şehir 13.000 meyhane-yi şehir	32.000
Toplam	144.000

Şehirlerde sancakbeyi haslarına katılan vergi kaynakları hasıllarının tek tek belirtildiği örnekler çok az olduğu için hiç olmazsa hangi vergi kaynaklarının "nefs-i şehir" gelirleri arasında sayıldığını görebilmek için yukarıda ilk grupta gördüğümüz örnekleri çoğaltmak gerekiyor.

1. Karesi, 925 yılı, TD 72:

Niyabet ve bac-ı bazar ve ihtisab ve şemhane ve bozahane ve meyhane ve bac-ı galle ve cürm ü cinayet ve arusane-yi nefsi-i Balıkesri	58.399
--	--------

2. Karaman, 929 yılı, TD 118:

Liva-yı Aksaray maa Koçhisar	
Nefsi-i şehir an il-galle ve öşr-ü bağat ve bostan ve kovan ve resm-i ganem ve asyab ve ihtisab ve bac-ı bazar maa resm-i kapan ve bozahane ve meyhane ve resm-i berberhane ve beytül-mal ve mal-ı mefkud ve yave ve kaçgun der nefsi-i Aksaray ve çayır der cıvar-ı şehir ve bad-ı hava	63.610

3. Karaman, 929 yılı, TD 118:

Nefsi-i Niğde an öşr-ü galle ve resm-i agnam ve kovan ve öşr-ü bostan ve şırvan ve resm-i mirabi ve çayır-ı Bey gölü ve Alakuş ve çayır-ı Dokuzlu ve bac-ı bazar-ı şehir ve resm-i kil-i bazar-ı galle ve ihtisab maa resm-i kapan ve bozahane ve meyhane ve mahsul-ü ser asesan-ı şehir ve beytül-mal ve mal-ı gaib ve mal-ı mefkud ve abd-i abık-ı nefsi-i şehir ve bad-ı hava	71.800
--	--------

4. Kocaeli, 929 yılı, TD 116:

Nefsi-i İznikmid bac-ı bazar maa iskele ve bozahane ve ve meyhane ve resm-i arus ve cürm ü cinayet ve bad-ı hava nefsi-i şehir ve resm-i ganem-i şehirlıyan ve berberhane	58.400
---	--------

Bu gibi örnekleri çoğaltmak zor değil; baktığımız örnekler "nefs-i şehir" teriminin kapsamına giren vergi kaynakları hakkında yeterli bilgi sağlıyor. Görülüyor ki "nefs-i şehir" başlığı altında bac-ı bazar ve ihtisab ve resm-i kapan gibi ticari vergiler ile bozahane ve şemhane gibi sınaî üretim vergileri bulunuyor. Şehirlerde bile tarımsal üretimden tarımsal üretimden alınan vergiler, mesela tahıl öşrü, bağ, bahçe, bostan öşrü, koyun ve arıcılıktan alınan resimler, suyolu ve değirmen vergileri önemli bir yer tutmakta. Nihayet niyabet-i nefsi-i şehir adı altında toplanan ve şehrin asayiş ve dirliği ile ilgili vergi gelirleri de sancakbeyi hassasının temel öğeleri arasında.

Bu noktada "niyabet" terimi üzerinde biraz daha durmak gerekli. TD 125 sayılı ve 931 tarihli Halep icmal defterinde "niyabet" "cürm ü cinayet maa resm-i arus" olarak belirleniyor. Bu, şehirden alınan niyabettir.

Sancakbeyi ayrıca bütün sancaktan da "niyabet-i il" adı altında benzeri vergileri sipahilerle paylaşıyor. Tahrit defterlerinin tipik ifadeleri şöyle:

"mahsul-ü niyabet ve cürm ü cinayet ve resm-i arusane-yi tımar-ı sipahiyan gayr ez havass-ı padişah-ı alempenah ve zuema ve tımarha-yı serbest"

(Tarsus, 950 yılı, TD 227)

"nisf-ı niyabet ve cürm ü cinayet ve resm-i arus [an] tımarha-yı sipahiyan gayr ez havass-ı padişah-ı alempenah ve zuema ve tımarha-yı serbest ve evkaf ve emlak-i mukarrare" (Haleb, 931, TD 125)

"nisf-ı niyabet-i il-i nahiye-yi mezbure ve adet-i agnam gayr ez serbest ve emlak ve evkaf ber muceb-i adet-i kadim" (Karesi, 925, TD 72)

"Nisf-ı niyabet-i il" ifadesi serbest olmayan tımarlarda sipahinin niyabet olarak topladığı cürm ve cinayet,

gerdek resmi (resm-i arusane) ve koyun vergisi gibi resimlerin yarısının sancakbeyi tarafından alındığını gösteriyor. Şehir merkezinde ise niyabet tamamen sancakbeyine aittir.

Kanuni Sultan Süleyman devrinin başlarında Karaman beylerbeyliğine ait sancaklarda "niyabet" resimlerine "adet-i emirane" denilmektedir. Karaman'daki emirlik ya da beylik resimlerinin diğer yörelerdeki "niyabet" ile aynı kalemleri kapsadığı aşağıdaki örneklerde görülebiliyor:

Liva-yı Konya. Karaman, 929 yılı, TD 11:

"adet-i emirane-yi kaza-yı Konya ... an nisf-ı resm-i agnam ve nisf-ı cürm ü cinayet ve resm-i arus an reaya-yı sipahiyan ve merdan-ı kıta' gayr ez tımarha-yı serbest"

Liva-yı Aksaray maa Koçhisar. Karaman, 929 yılı, TD 118:

"adet-i emirane-yi nevahi-yi Koçhisar gayr ez tımarha-yı serbest an nisf-ı resm-i arus ve resm-i agnam ve nisf-ı cürm ü cinayet"

Akşehir, Niğde, Beyşehir, İçel sancaklarında da durum aynı. Karaman'da "niyabet" teriminin yerine "adet-i emirane" yani emirlik, beylik resmi denilmesi deyimi aydınlatmağa yarıyor. Belli oluyor ki "niyabet" sözüyle kastedilen, sancakbeyi hatta tımarlı sipahinin, sultanın

naibi olarak bölgesindeki idari yetkisi ve yetkisini kullandığı sırada topladığı ceza ve resimlerdir.

SONUÇ

Sancakbeyi hassının "sancak hasılı" olarak belirlenen ana unsurları sancaktaki büyük yerleşme merkezlerinin vergi gelirleri ve sancakbeyinin sancağının tüm bölgelerinde tımarlardan topladığı resimlerdir. Sancakbeyinin bütün sancakta serbest olmayan tımarlılarla paylaştığı resimler, sultanın temsilcisi, "naibi", olan ehl-i örfün idari yetkisini, "emirliğini" yani yöneticiliğini simgeleyen gelirlerdir. Sancakbeyi doğrudan doğruya kendine ayrılmış (hassına katılmış) bölgelerde ve şehirlerde bu "niyabet" ya da "emirlik" resimlerini kendisi toplamakta.

Sancakbeyi büyük sayılacak yerleşim birimlerinin vergisini toplaması dolayısıyla şehir ekonomisinin her boyutu ile, yani ticari, sınai, ve tarımsal üretim ile ilgilenir.

Sancakbeyinin sancak yönetiminde temel rolü doğrudan doğruya kendisinin ve kendi temsilcilerinin şehir ve kasaba yöneticisi olması denebilir. "Nefs-i şehri" adı altında toplanan vergilerin oranı, belli bir yörede şehirleşme ve şehir ekonomisi boyutlarını göstermek bakımından da ilgi çeker ama bu konuyu başka çalışmalara bırakalım.

Trabzon'da Ayasofya Kilisesi